

UMMÆLI

YVIRLUTI
TEIRRA
KÚGAÐU

KRIMISKALDSØGAN ZAPATISTA EFTIR
DURITU HOLM VIÐGER STRÍÐ MILLUM TEY
KÚGAÐU Í MEXICO OG KAPITALIN, MEN ER
MEST UM EIN MÓÐURLEYSAN DRONG OG
HANSARA FRAMTÍÐ. BÓKIN ER Á SAMA
VANDALIGA STØÐI SUM OFFURMORÐIÐ

Hanus KambanDurita Holm við sína fyrstu krimi, *Offurmorðið*

Sum kunnugt læt rithøvundurin Durita Holm seint á heysti 2013 sína fyrstu krimi, *Offurmorðið*, úr hondum. Byrjanin var stórfingin, men longu eitt ár seinni, í desember í fjør, kom onnur krimiskaldsøgan hjá Duritu, við heitinum *Zapatista*.

Høvudspersónur er aftur hesa ferð tann norsk antropologurin Alisa Højbjerg. Fyrirøkan Mining International hevur fingið eyga á eitt ríkt silvurnám í einum fjalli í Tierra Dulce í landspartinum Chiapas í Suður-Mexico. Nú ræður um at vinna sær lögfrøðiligan rætt til tað silvur, sum liggur bundið nakrar hundrað metrar niðri í fjallinum. Í Chiapas er stór mótstøða imóti hesi ætlan, og Alisa fer til Mexico at kanna “diskursin” millum silvur-kapitalistarnar og fólkið á staðnum.

Um sína teldu hevði Alisa fingið samband við tvey fólk, jarðfrøðingin Mariu Salazar, sum starvaðist hjá Mining International, og tann katólska prestin padre Antonio, sum Maria búði hjá við sínum seks ára gamla soni, Pedro. Men longu áðrenn hon fer úr Oslo, frættir Alisa, at Maria er funnin illa løstað og deyð, kanska omandottin av fjallinum, har silvurið liggur. Og framkomin fær hon at vita, at padre Antonio, á veg til bygdina Chimulo at prædika, er horvin. Alisa stendur nú við tveimum ógreiddum gátum, og lesarin spyr seg sjálvan, hvussu nógv orka fer at loypa av til hennara turru antropologisku diskurs-gransking.

Alisa fekk frammanundan jättan um at bógva hjá padre Antonio. Men nú Maria er deyð og presturin horvin, skal hon húsast saman við lítla Pedro og Inmu, arbeiðskonuni hjá prestinum. Tey bógva í bygdini Ovenic. Í provinsbýnum San Cristobal hittir Alisa ta vøkru og smørtu Juanitu Benitez, sum hevur eitt høgt starv í Mining International. Juanita er dóttir Ricardo, ein fyrrverandi stjóra í somu fyrirøku, sum er illa heilsubrekaður eftir ein blóðtøpp og annars var (og er) av ráðaríkum Godfather-slag. Juanita hevur gjørt uppreistur móti pápa sínum og fingið snevillin av, at Ricardo hevur gjørt okkurt mistak, sum kann raka fyrirøkuna meint. Upplýsingar um mistakið eru goymdar á einum gátuførum harðdiski, sum tí verður spinnil í søgugongdini.

Soleiðis sum Durita Holm handfer sjangruna, kann hennara slag av krimisøgu kanska rópast tað antropologiska ella mentanarsøguliga. Í samsvari við hetta eru nakrir av teimum áhugaverdastu persónunum í *Zapatista* indianarar ella mestitsar av mayakyni. Hesir eru tann deyða Maria, Inma og tann gátuføri Emilio Zapatista, limur í eini rørslu, sum strevast fyri at verja rættindini hjá teimum innföddu.

Skaldsøgan lýsir tvídráttin millum øðrumegin kapitalismu, globalisering og nýliberalismu og hinumegin zapatistanna virðir, sum eru frælsi, vælfærd, kommunitarisma og tokki til heimliga

mentan. Stríðið um silvurnámið er dømi um henda tvídrátt. Ætlanin at útvinna silvurið skal, sambært zapatistunum, gera ríkmenn í USA, Mexico og aðra staðni ríkari. Fólkið á staðnum verður sum heild verandi líka fátækt, uttan so mikið sum at hava atgongd til ravmagn ella fáa vatn lagt inn í húsini.

Zapatista sjálvur, uppkallaður eftir frælsishetjuni Emiliano Zapatista, minnir ikki sørt um tann tiltikna Zorro og er samstundis eitt náttúrunnar barn, fundvísur, kvikur og klófastur sum Tarzan. Hann sæst vanliga á hesti sínum Rayo, roykjandi pípu, við masku fyri eyguni og einum seks ára gomlum veiðifalki. Alisa er drigin av hansara romantisku karismu, fær samband við hann, og hann greiðir henni frá mayafólksins serligu mentan, eini livssjón, har tað vit europearar rópa veruleiki fær nýggja skilmarking, so at liv og deyði, tað mýtiska og tað veruliga renna saman. Ikki so merkiligt, at tann magiska realisman blómar í eini slíkari mentan, og at listamálarar sum Diego Rivera og Frida Kahlo verða nevndir í bókini.

Ikki minni áhugaverdur er padre Antonio. Hann kundi í fyrstuni mint um harra Myriel, biskupin í skaldsøguni Les Misérables eftir Victor Hugo, men í roynd og veru er padre Antonio umboð fyri tað, sum verður rópt liberatíons-gudfrøði, eitt slag av kristindómi, sum sær tað sum sítt høvuðsmál at virka fyri, at tey fátæku í Mið- og Suðuramerika fáa atgongd til skúlagongd, heilsutænastu og vælfærd sum heild. Padre Antonio óttast ikki kynslívið, vil ikki vita av giftingarforboði og livir í parlaga saman við arbeiðskonu sínari. Hann ger soleiðis uppreistur bæði móti ráari kapitalismu og einari í dag steinrunnari katólskari skipan.

Um intriguina í *Zapatista* – sum sjálvsagt ikki verður avdúkað her – er at siga, at hon bæði er rættliga kompleks og, tibetur, fær ein lutvíst óvæntaðan enda. Snúði *Offurmorðið* seg meira um patriarkatið og tess máttloysi, so er *Zapatista* ein bók, ið viðger samfelagslig og politisk mál í einum av heimsins korrúptastu londum. Høvundurin varpar í hesum sambandi ljós á ta loyndu styrkina hjá teimum, sum at vísa seg eru veik, lítið sjónlig ella kúgað. Dømið um hetta er tann litillátta Inma, sum so sanniliga bæði hoyrir grasið grógva og dugir meira enn at mata seg. Somuleiðis hevur Maria Salazar, longu áðrenn hon doyir, við sínum serliga fakliga dugnaskapi og sínum snildum í talvinum við tann máttmikla Ricardo og dóttur hansara, vunnid ein avgerandi sigur.

Skerini, sum krimihøvundurin lættliga kann sigla seg uppá, eru freistingin at mála myndina ov svartu og hvíta og at leggja søguna soleiðis til rættis, at lesarin roknar útgangin út, væl áðrenn bókini er lisin. Tað eydnast Duritu Holm at skáka uttan um hesa

flesjar og til seinast borðreiða við nýggjum og óvæntaðum avdúkingum. Hvítt er ikki bara hvítt og svart ikki bara svart. Miðdepil í hesum avdúkingum er okkara romantiski Zorro-vinur Emilio Zapatista, sum annars eisini vísir seg at vera ein sprækín kvinnu-tølari.

Duritu Holm dámar at lata villa náttúru vera rammu um sína frásøgn. Í *Offurmorðinum* var karmurin tann harðvunni skógurin í Amazonas. Hesa ferð hevur hon valt ein meira føroyskan karm, ta 1000 metrar djúpu, steýrrættu Suderi-gjónna. Her hendi tað, stutt eftir ár 1500, at indianarar í hópatali við sínum konum og børnum, jagstraðir av teimum hvítu, tveittu seg niður í ta ørandi avgrundina.

Hendingin í *Zapatista*, 500 ár seinni og á sama stað, hevur ikki sørt av filmiskum dæmi. Í tí út av lagi dramatiska leikinum, sum fer fram uttast á upsini, savnast allir træðrir í skaldsøgunnar lokabrøgdum. Leikararnir eru padre Antonio, Juanita og Emilio. Talvið snýr seg um trý virðir, námsætlanina, maya-fólkið og tess áhugamál og mentan og ein móðurleysan drong, hansara framtíð og útbúgving. Í býtis-handlinum viga ein sáttmáli og ein harðdiskur upp hvør móti øðrum. Her togar høvundurin – samstundis sum harðdiskurin brádliga skiftir eigara – eina kanin upp úr sínum hatti, sum fær ein at hugsa um, tá ið Sherlock Holmes datt oman á sinni í Reichenbach-fossinum, sum greitt er frá í søguni The Final Problem. Vælgjørt arbeiði!

Zapatista er sum heild vælskrivað, krimitekniskt samansett og moralskt hóvliga svørt-hvít. Portrettini av serliga Inmu og Mariu Salazar eru ein solidarisk heilsan til tey smáu og kúgaðu. Lýsingin av Zapatista varpar ljós á tað hættisliga í tí stevnu, har málið halgar miðilin. Trongdin hjá teimum særdu til at vinna á paria-støðum ella gera upp við høvuðkambar er sjónsk í søguni. Bókin tykist, við síni ørgryn timer av m.a. sálarfrøðiligum motivum (m.a. hjá Mariu Salazar), sum heild sannførandi. Lesarin kann tó ivast í, um Inma og Alisa – komnar í takholt við vøddamiklar kempur – eru so ófórar!

Bókin er munandi betur rættlisin enn *Offurmorðið*. Men ein ov morðgírig kommaseting órógvav lesnaðin í støðum, og eg fari at loyva mær at viðmerkja, at orðið “samanhang” eins og “forhang” er hvørkikyn, “eitt samanhang”. Somuleiðis kann tað enska “he succeeds” á føroyskum ikki eita “hann eydnast”, tí tú eydnast ikki, men okkurt eydnast tær. Lat tað tó í hesum sambandi verða sagt, at *Zapatista* sum heild hevur eydnast Duritu.

Durita Holm: *Zapatista*, 337 síður,
Freyja Forlag, Prentað á Føroyaprenti. Kr. 298